

Е. О. Яценко,
Національна академія Національної гвардії України, м. Харків

УДК 81'362
DOI: 10.25264/2519-2558-2017-66-101-103

ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ФЕНОМЕН ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНА ОЗНАКА СУЧАСНОГО КІНО (НА МАТЕРІАЛІ ПРОДУКТІВ АМЕРИКАНСЬКОГО КІНЕМАТОГРАФУ)

Стаття репрезентує синхронний дослідницький зріз американського кіно 1975 – 2017 рр. у лінгвокультурному аспекті: виявлено приклади прецедентної взаємодії, що створюють єдине інтерпретаційне полотно для споживачів відповідної продукції. Було визначено й проаналізовано типи прецедентних феноменів – прецедентне ім'я, прецедентна ситуація, прецедентний текст, прецедентне висловлювання.

Ключові слова: прецедентний феномен, прецедентне ім'я, прецедентна ситуація, прецедентний текст, прецедентне висловлювання.

ПРЕЦЕДЕНТНИЙ ФЕНОМЕН КАК ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ ПРИЗНАК СОВРЕМЕННОГО КИНО (на материале продуктов американского кино)

Статья репрезентует синхронный исследовательский срез американского кино 1975 – 2017 гг. в лингвокультурном аспекте: обнаружено примеры прецедентного взаимодействия, которое создает единое интерпретационное полотно для потребителей соответствующей продукции. Были обозначены и проанализированы типы прецедентных феноменов – прецедентное имя, прецедентная ситуация, прецедентный текст, прецедентное выражение.

Ключевые слова: прецедентный феномен, прецедентное имя, прецедентная ситуация, прецедентный текст, прецедентное выражение.

PRECEDENT PHENOMENON AS LINGVOCULTURAL FEATURE OF MORDEN CINEMA (based on produce of American cinema)

The article is present synchronous section research of American cinema of 1975 – 2017 years in lingvocultural aspect. It is lingvocultural occurrence, which had been analyzed on examples of precedent interaction, which creates unitary interpretation canvas for users of suitably cinema. There were had been cleared up and discovered types of precedent phenomena. There were revealed cases of use precedent by the same director in his different films, it was defined its role in film works and its made necessity to do complex lingvogrammar analyze of modern cinematograph discourse extension. Illocutive aim of precedent phenomena caused by desire to make joint cultural-linguistic cinema space, which combine admirers of certain film genre or director or actor. Preillocutive effect provokes unification of the movie community in aspect of culturological perception and interpretation of American cinema space. Also it was outlined problems connected with resolutions of discourse questions: 1) correlation of precedent and intertextuality; 2) precedent status of fixed phrases and agages; 3) differentiation of precedent text, compound or homonym in cases of their combination and possible use in new text as reminiscence or allusion; 4) possibility to refer to precedent phenomenon common events, which are aimed on historical past, nation's culture; 5) criteria limitations of precedent phenomena; 6) establishment of balance of different factors of forming cognitive base of average carrier of language for determination of precedent.

Key words: precedent phenomenon, precedent name, precedent situation, precedent text, precedent expression.

Учені активно досліджують особистість із її когнітивними процесами, образними аспектами мислення, образами свідомості й формами зберігання знань, різноманітними способами апеляції до відповідних образів і фрагментів знань. Без урахування її лінгвокультурної належності й без урахування її культурної специфіки, коли культура і мова нерозривні, комплексний аналіз кінематографічного дискурсу неможливий. Тож актуальність дослідження прецедентного феномену – компонента знань, позначення та зміст якого добре відомі представникам певної етнокультурної спільноти, актуальний і використаний у когнітивному й комунікативному плані [2, с. 591], – що є колективним надбанням, наслідком емоційно-образного сприйняття унікального феномена [1, с. 67], зумовлена необхідністю виконати комплексний аналіз сучасного кінематографічного дискурсивного простору.

Прецедентність набуває особливого трактування, коли один і той самий режисер, знімаючи декілька фільмів, навмисне або випадково переносить ім'я, образ персонажу, ситуацію у стрічку з попередньо знятої картини.

Методологічна база цієї розвідки ґрунтується на розробках поняття прецедентного феномена російськими дослідниками Д. Гудковим, І. Захаренко, Ю. Карауловим, В. Красних та ін.

В. Красних виокремлює три типи прецедентного феномена: 1) соціумно-прецедентні, що відомі будь-якому пересічному представнику певного соціуму; 2) національно-прецедентні, відомі пересічному представнику певної національно-лінгвокультурної спільноти; 3) універсально-прецедентні, відомі пересічній сучасній людині (останній тип має гіпотетичний характер) [2, с. 591]. У межах гіпотези існування когнітивної бази лінгвокультурної спільноти Д. Гудков аналізує як складову цієї бази прецедентний феномен національного рівня прецедентності. Саме така етнічно маркована прецедентність є явищем мовно-культурної компетенції як базового поняття етнолінгвістики й лінгвокультурології [2, с. 591].

Джерельною базою ілюстративного матеріалу для цієї статті слугували американські кінофільми 1975 – 2017 рр.

Мета статті – виявити прецедентні феномени в американських кінострічках та визначити прагматичне навантаження прецедентних елементів у відповідних кінофільмах.

Серед прецедентних феноменів виділяють такі типи [1, с. 67; 2, с. 591]:

• **прецедентне ім'я** (індивідуальне ім'я відомої людини, персонажа твору, артефакту, тобто, як зазначає В. Красних, «пов'язане із широко відомим текстом або із прецедентною ситуацією») [1, с. 67], наприкл. :

1. Щелепи (1975) та Піраньї 3D (2010)

Для прихильників легендарних «Щелеп» не залишилася непоміченою поява в фільмі «Піраньї 3D» актора Річарда Дрейфуса. Незважаючи на те, що це дві зовсім різні кінофраншизи, риси героя 1975 року, океанографа Метта Хупера, упізнаються в рибалці Метті Бойді із пізніше знятого фільму. Окрім очевидного збігу в іменах, персонажі носять схожий одяг та наспівують одні й ті ж пісні [3]. Прецедентність імен (образів персонажів) вимагає від глядача обізнаності в сфері кіно відповідного жанру, формує інтригу розгадування спільних елементів у кінострічках.

2. Діти шпигунів (2001) та Мачете (2010)

Окрім того, що режисером обох фільмів є Роберт Родригес, між ними, на перший погляд, складно знайти щось спільне. Але варто звернути увагу на персонажа Дені Трехо, якого в обох картинах звали Мачете. У «Дітях шпигунів» він винаходить шпигунські пристрої й апелює до інформації про те, що Грегоріо Кортес, батько сім'ї, – це його молодший брат. В

одноійменному «Мачете» герой стає страшним головорізом і найманцем, але, можливо, досі залишається дядьком Кармен та Джуні [3].

Таким чином, прецедентне ім'я дає змогу популяризувати відповідні кінострічки, формує єдиний кінодискурс, який дарує естетичну насолоду шанувальникам того чи того жанру, режисера, актора й т. д.

• **прецедентна ситуація** (значима подія, яка реально відбувалася в житті етносу й цивілізації; на думку В. Красних, її знаком може бути прецедентне ім'я, або прецедентне висловлення, або прецедентний феномен) [1, с. 591], наприкл. :

1. Кінг Конг (2005) та Жива Мертвечина (1992)

Для режисера Пітера Джексона римейк «Кінг Конга» був давньою мрією, мабуть, тому під час зйомок він не утримався від багатьох посилань на інші стрічки, серед них наявні і його власні роботи. Так, в одній із сцен на задньому плані з'являється пуста клітка з написом «Суматранська шуряча мавпа». Саме така мавпа з Острова черепа стала причиною всіх нещастя у хорор-комедії Джексона «Жива мертвечина». Містичний Острів черепа також фігурує в «Кінг Конзі», навіть його назву винесено в назву сиквела «Конг. Острів черепа» [3], тож ідеться ще й про перцентність тексту.

2. Помінятися місцями (1983) та Поїздка до Америки (1988)

У стрічці «Помінятися місцями» герой Едді Мерфі разом зі своїм другом робить банкрутами своїх босів, Мортимера та Рендольфа Дюков. Через п'ять років на екрани вийшла «Поїздка до Америки», яка начебто схожа на першу тільки актором, який виконав головну роль. Так би й було, якщо б не поява збанкрутих братів-беззахаченків у епізодичній сцені, один із яких вигукує: «Мортимер! Ми повернулись!», – немов підтверджує свою особистість [3]. Відповідне прецедентне висловлення стає знаковим для цієї прецедентної ситуації.

3. Людина-павук (2004) та Каратель (2004)

У фінальній сцені «Людини-павука», коли Мері Джейн біжить через парк у вінчальній сукні, на неї пильно дивиться чоловік у чорному. Це – Каратель, персонаж одноійменного фільму, який вийшов у прокат у тому ж 2004 році. Юридично творці «Людини-павука» не мали права прямо назвати його Карателем або запросити Тома Джейна, щоб той зіграв цю роль. Тому вони пішли на хитрість: зняли в цій міні-сцені дублера Джейна, зв'язавши два фільми зі всесвіту Marvel так, що мало хто звернув увагу на це [3].

4. Невразливий (2000) і Спліт (2017)

За оформленням постера нового фільму М. Найта Ш'ямалана можна було здогадатися про посилення на його ж роботу «Невразливий». Останні сцени «Спліта» підтвердили ці здогади: у фіналі журналістка в репортажі з місця подій згадує арештованого п'ятнадцять років тому вбивцю в інвалідному візку – у кадрі з'являється герой Брюса Уїлліса з «Невразливого» та нагадує їй ім'я тодішнього супротивника – містер Скло. Таким чином, режисер з'єднав усесвіти обох стрічок, що стало сюрпризом для глядачів у всьому світі [3].

5. Той, що біжить по лезу (1982) та Прометей (2012)

Рой Батті та Пітер Вейланд у працях Рідлі Скота «Той, що біжить по лезу» та «Прометей» відразу здалися прихильникам дуже співзвучними: обидва шукали своїх творців, щоб продовжити життя. Розмови про те, ким доводяться одне одному персонажі, припинив сам режисер. В одному із спеціальних видань «Прометей» була включена сцена, яка підтверджує знайомство, дружбу та суперництво цих героїв. П. Вейланд коментує, що наблизитися до творців і стати самому майже богом не дало позитивних наслідків Роя Батті. Те ж саме можна сказати і про самого П. Вейланда [3].

• **прецедентний текст** (відомий твір, актуалізований в інших текстах, повернення до якого кероване механізмами інтертекстуальності) [2, с. 591], наприкл. :

Зоряний шлях (2009) та Зоряні війни (1977-2016)

Подібність назв кінопродуктів репрезентує захоплення режисера Джей Джей Абрамса «Зоряними війнами». У «Зоряному шляху» на декілька секунд у відкритому космосі перед кораблем з'являється R2-D2 – легендарний робот із «Зоряних війн». На фоні вічного протистояння двох кінофраншиз ця сцена виглядає символічно [3].

• **прецедентне висловлення** – репродукований продукт мовномисленнєвої діяльності; завершена й самодостатня одиниця, яка може бути або не бути предикативною; складний знак, сума значень якого не дорівнює його смислу; останній завжди «ширший» простій суми значень; до когнітивної бази входить саме прецедентне висловлення; воно неодноразово відтворюється в мовленні носіїв [2, с. 591], наприкл. :

1. Кримінальне чтиво (1994) та Вбити Біла (2003)

Міа Воллес у відомій сцені у кафе коротко переповідає, що вона нещодавно знялась у кіно. Вона характеризує свою героїню як смертоносну блондинку-лідера, яка орудувала ножами, а також перераховує імена персонажів зі стрічки «Вбити Біла»:

– *I heard you did a pilot?*

– *That was my 15 minutes.*

– *What was it??*

– *It was a show about a team of female secret agents called Fox Force Five.*

– *What?*

– *Fox Force Five.*

– *Fox, as in were a bunch of foxy chinks.*

– *Force, as in we're a force to be reckoned with.*

– *And five, as in there's one-two-three-four-five of us. There was a blond one, Summerset O'Neal. She was the leader. The Japanese fox was a kung fu master. The black girl was a demolition expert. French fox's speciality was sex.*

– *What was your speciality?*

– *Knives. The character I played Raven McCoy, her background was she grew up raised by circus performers. According to the show, she was the deadliest woman in the world with a knife. And she knew a zillion old jokes. Her grandfather, an old vaudevillian, taught her. And if we would have got picked up, they would've worked in a gimmick... Where every show I would've told another joke.*

(<http://www.ionlinemovies.com/pulp-fiction/>).

Квентін Тарантіно, режисер цих фільмів, коментуючи таку прецедентність, повідомив, що всі його фільми пов'язані: «...Якщо б герої «Кримінального чтива» пішли в кіно, вони б дивилися "Вбити Біла"» [3]. Очевидно, ілюктивна мета формується навколо екстралінгвального чинника – популяризації власного кінопродукту. Перлюктивний ефект формує смаки глядачів і підтримує боротьбу за «свого» реципієнта, «свою» глядацьку аудиторію.

Національно-культурна сукупність прецедентних феноменів може аналізуватися через призму культури як середовища побутування особистості. Така сукупність визначається як культурний простір кіно, що є результатом відображення культури в свідомості її представників. Це підтвердили наведені вище приклади, коли прецедентне ім'я входить у новий дискурс разом із уявленням про відповідний образ, а прецедентна ситуація доповнюється прецедентним висловленням, назвою кінокартини –прецедентним текстом.

Іллокутивна мета прецедентних феноменів спричинена бажанням створити спільний культурно-лінгвістичний кінопростір. Перлокутивний ефект полягає в об'єднанні кіноспільноти в аспекті культурологічного сприйняття й інтерпретації американського кінопростору.

Перспектива подальших досліджень пов'язана з проблемою вирішення дискусійних питань, що їх провокує природа етнокультурних прецедентних феноменів, серед яких визначають такі: 1) співвіднесення прецедентності й інтертекстуальності чи інтерсеміотичності; 2) прецедентний статус фразем і паремій (вони всі широко відомі носіям мови, однак за семіотичною природою є знаками іншого типу – безсуб'єктивними, культурно-комунікативними, належністю культурної групи); 3) розрізнення прецедентного тексту, сполуки чи оніма у випадках їхнього збігу та можливого обігравання в новому тексті як ремінісценції чи алюзії; 4) можливість віднесення до прецедентного феномена узагальнених явищ, які є маркерами історичного минулого, культури народу; 5) критерії обмеження явищ прецедентності, адже інколи до прецедентного феномену відносять і загальноживані назви тварин, рослин тощо; 6) устанавлення балансу різних чинників формування когнітивної бази пересічного носія мови для визначення прецедентності (віку, соціального статусу, освіти тощо).

Література:

1. Красных В. В. Грамматика лингвокультуры: определение некоторых базовых понятий / В. В. Красных // Мова і культура : [Науковий журнал]. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2009. – Вип. 12. – Т. IV (129). – С. 62-69.
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
3. http://fromua.news/article/51263793/20_absolyutno_raznih_filjmov_kotorie_na_samom_dele_svyazani/.